

Tidigmoderna ting

För etnologer kan det vara av intresse av att ta del av hur man inom andra vetenskaper under de senaste åren bedrivit föremålsforskning i en historiskt och global kontext. Vår egen tid har ansetts besatt av de globala flödena, men historikerna försöker också reda ut hur de tidiga globala strukturerna formade sig och hur kulturkontakten mellan olika världsdelar tog form. Detta låter sig göras om man dessutom förenar ekonomiska, sociala och kulturella synsätt framgår det tydligt av boken *Early Modern Things*¹. Författarna till de olika artiklarna i boken redigerad av Paula Findlen fokuserar på föremål ur rätt olika perspektiv och det är också det som gör boken speciellt läsvärd. Men med ordet 'things' avses inte det som omfattas av svenskans föremål eller ens saker. Begreppet är mycket vidare, med things avses olika slag av entiteter, förutom föremål även t.ex. växter eller delar av växter och också olika stapelvaror.

Boken tar avstamp i en utställning år 2010 i British Museum som med hundra föremål

strävade att teckna mänsklighetens historia från egyptiska mumier till dagens kreditkort. Aderton av föremålen hänförde sig till den tidigmoderna tiden ca. 1500-1800 och det är denna era som författarna ägnar sig åt. Tiden är alltså renässansen tom. 1700-talets slut, eller de trehundra år som också den moderna konsumtionskulturen har sin upprinnelse i. Vad kan vi som traditionsvetare lära oss och ta fasta på i dessa berättelser om ting från olika tider och kulturkretsar?

De första svaren ges redan i Paula Findlens långa och intressanta introduktion. Här först några insikter ur denna: För det första att samma ting kan uppträda under olika tidpunkter, de har en historia och deras biografi bör undersökas enligt de kontexterna tingen ingått i. Bokens författare ägnar sig också åt att analysera vad föremålsanalys kan ge historieskrivningen som helhet, men lika viktigt är det att försöka se hur tingens historia överhuvudtaget kan uppdagas. Här gäller det att försöka utreda hur man inom olika kulturkretsar förhöll

¹ *Early Modern Things. Objects and their Histories, 1500-1800*. Ed by Paula Findlen. Routledge, London and New York 2013. 389.p.

sig till tingen och vilka ting som ansågs värdefulla. I varje fall visar de sig att européerna under tiden för upptäcktsresorna på 1500- och 1600-talet och ännu mera under 1700-talet värdesatte sina egna ting, men också att de fascinerades av exotiska föremål.

Forskningen om ting har en egen historia. Fr.o.m. 1970-talet började antropologerna på ett nytt sätt betrakta tingen som bärare av mening och som bytesföremål. Samtidigt uppstod bland historikerna en inriktning på vardagslivet och dess ting som vittnesbörd också om ekonomiska system och t.ex. om konsumtionens allt växande roll. Med de stora ekonomiska linjerna i bakgrunden försökte man undersöka efterfrågan, smakriktningar och hur marknaden av tingen fungerade. 1980-talet var främst det decennium under vilket man sökte rötterna till konsumtionskulturen, som småningom skulle bli det ledande förhållningssättet till tingen. Först ansåg man sig ha hittat rötterna i 1700-talet England med porslinet och textilen som de verkliga massvarorna under samma tid som de industriella massvarorna under samma tid som industrialiseringen slog rot. Man intresserade sig för medelklassens materiella kultur på basis av bouppteckningar, såg en social historia inom konsten och fokuserade på fascinationen för ädla och exotiska ting samtidigt som man såg att också tingen har en genusaspekt. Också ett fokus på mode och smak liksom för arv intensifierades. Snart fann man även att konsumtionens rötter snarast skall sökas i det holländska och italienska 1600-talet. Här fann man den nya lyxen. Det var således i renässansen som man slutligen fann en ”paneuropeisk orgie i rikedom, makt och överdådig konsumtion”. Det var också perioden inom vilken kulturerna möttes för första gången när upptäcktsfärdernas materiella artefakter började sippra till Europa. Med det västliga sydamerikanska silvret i fickorna kunde européerna importera allt flera lyxvaror från Östern.

Snart uppdagade man dock att den materiella kulturen som helhet borde undersökas och då gjorde man som etnologerna alltid har gjort, man analyserade enskilda hushåll och deras föremålsinnehav. Man tog målarkonsten till hjälp för att upptäcka föremålen i sin miljö och

riktade sig till en stor uppsättning källmaterial för att komma även tingsens mening på spåren. Här möter vi de för etnologin kända källtyperna bouppteckningar, testamenten, andra förteckningar, hushållsböcker och brev. Mera än etnologerna syns historikerna också ha anlitat konst och litteratur för att få korn på såväl mening som innebörd för ägarnas identitet. Men också produktionen av ting har nyligen väckt stort intresse och här finns länkar till den museala världen.

Vandringen av tingen och det faktum att ett föremål kan var sammansatt av delar från olika världsdelar är likaså ett fascinerande tema. Också t.ex. porslinets vandringar tas upp som ett exempel på den tidens globalisering. Man kan därmed upptäcka globala mönster för produktion, konsumtion och tingsens förvandling till vara.

Med dessa plock ur introduktionen ser vi ramverket för hela boken. Boken avser framförallt att för läsaren ge en insyn i och uppslag att tänka på föremål ur synvinkeln av olika metodologier och olika källor. Men med ramverket kan de olika artiklarna ställas i sin historiska kontext. De enskilda artiklarna är indelade i fem huvudkapitel: The ambiguity of things, representing things, making things, empires of things, consuming things och en epilog The power of things.

Ett urval av dem pekar i en mera global riktning än man via introduktionen skulle ha anat. Ett exempel på ett mångtydigt ting är växten ginseng, som har en intrikat lokal historia i Kina, där olika lokaliteter först definierar växten, medan man in mot 1700-talet redan kan tala om en helt katalogiserad växt med en egen vokabulär med motsvarigheter i andra språk. Vi skulle knappast kalla fåglarna falk och höna för föremål, men deras förhållande till jakt och djurhållning under 1600-talet och i ett globalt perspektiv ger många insikter om förhållandet djur – människa. Mera teknologisk blir en artikel om urverk.

Ur kapitlet Representing things väljer jag att kommentera två artiklar. Att tillverkningen av

stilleben i Holland hade sin absoluta höjdpunkt i 1660-talet skildras på ett oerhört mångsidigt sätt. Vi möter deras religiösa drag, men också helt oväntade, som att stilleben t o m kan ses som konstnärens självporträtt. Tingen 'ser' också på oss genom att människan inte är närvarande, framhäver konstvetaren Julie Hochstrasser, och detta förhållande leder till olika slag av associationer när man beskådar dem. Också uppsättningen av föremålen och vad de kan säga om tidens materiella kultur och matvanor presenteras med en nykter förbehållsamhet för övertolkningar. Associationer till tiden ges ständigt en möjlighet. Enligt författaren har vi i stillebenet ett tydligt exempel på det skifte i att betrakta ting som Michel Foucault tagit upp när det gäller 1600-talet, nämligen övergången från likhet och objekt för symboliska associationer till ett klassifikatoriskt sätt att se på tingen. Därför blir en fråga evigt olöst, hur mycket symbolism skall man förlägga till tingen på målningarna?

Bouppteckningar är redan ett utslag av det rationella och klassifikatoriska. Mycket nära ett etnologiskt synsätt kommer vi in på i Giorgio Riello's analys av den materiella kulturen enligt hur bouppteckningar representerar denna. Han ser bouppteckningarna som 'en form av representation som är influerad av sociala och legala konventioner och av det ekonomiska värde som tillskrivs föremålen'. Därmed undviker han att se på dem som direkta uttryck för de ting som hushållen kunde inberäkna. Han gör också en åtskillnad mellan de vanliga rum för rum-bouppteckningarna kännetecknande för England, Frankrike och Holland och de tyska och finländska (han nämner faktiskt dem), som han kallar logiska och som är baserade på typologier enligt materialslag eller användning. En särskild uppmärksamhet ägnar han också åt bouppteckningarna och själva genren bouppteckningar. Han påpekar deras subjektiva karaktär och det faktum att t.ex. mindre värda föremål sällan medtas i dem. Det som han speciellt fäster vikt vid är föremålets ändrade karaktär under långa perioder. Och då menar han tingens mening, som ju är svår att fånga ur de långa listorna. Hans långa utredning är värd att ta del av av alla som

sysslat med bouppteckningar, för i den finns plats för instämmanden och också nya insikter. Förtjänstfullt är att den spänner över mera än ett land.

I kapitlet Making things förs vi in på dels boktryckarkonsten i det tidigmoderna Europa och hur hantverksprodukter, företagsstrategier och konsumentbeteende samspelade i Florens under 1600-talet. Kapitlet Empires of things behandlar i sin tur rabarber, igen en växt, silverpenningen i den atlantiska världen, anatoliskt timmer och egyptiskt spannmål. Här ser vi den geografiska spridningen i intressefokuseringen och det faktum att definitionen på ting i boken är mycket vid.

Först i kapitlet Consuming things är vi åter inne på mera traditionell kulturhistorisk tematik och jag skall slutligen kort presentera bara två artiklar. Artikeln Porcelain for the poor av Anne E.c. McCants behandlar föremål i anknytning till kaffe, te och i mindre grad kakao och det ständigt medföljande sockret. I förhållande till den enorma litteratur som skrivits om dessa njutningsämnen blir artikeln en djupdykning i hur spridda ämnena var och vittnesbörden om det finns återigen i bouppteckningar. Hon visar via serviser för dem att njutningsmedlen ingalunda nyttjades bara av elitskikt utan att de var spridda i samhället i stort, t o m bland de fattiga. Så var de flesta centraleuropéer redan på 1600-talet inkorporerade i de koloniala nätverken tack vare de ostindiska kompanierna.

Den andra artikeln av Amanda Vickery ägnas möbler i England under slutet av 1700-talet i belysning hur de tillskrevs de två könen. Möblernas genusaspekt hittar hon i hur tillverkarna medvetet konstruerade en skillnad i utformningen av t.ex. skrivbord. Hon påstår inte att tillverkarna avsåg att konstruera maskulinitet och kvinnlighet, utan enbart att de var med i företaget att främja och marknadsföra ett exploderande fält av behov och attribut, där möbler också kunde nyttjas. Sitt källmaterial hämtar hon i marknadsföringen i tidens press. Och inom denna hittar hon reklamens språk som går ut på att vara

uppmärksam och lyssnande för vad som sker i tiden, och samtidigt smickra och förföra den blivande kunden.

Som helhet är boken något splittrad just på grund av att infallsvinklarna är så pass olika och definitionen på ting så vid. Men varje artikel utgör en välkomponerad egen helhet som gör läsningen inspirerande.

Det är bra att det finns ett epilogkapitel. Det består av tre kommentarer till boken, som var

för sig utgår från tingen som aktanter, som nyheter och som utgångspunkter för olika identiteter. Var och en av dem är oerhört fängslande och sammanfattande på helt olika sätt och ger boken ett lyft i slutet. Deras budskap bör läsas i sin helhet varför jag avstår från att referera dem. Hela volymen ger en utmärkt bakgrund till föremålsforskning med fokus på tiden 1800-talet till nutid.

Anna-Maria Åström
